

Söyleşi / Conversation

Dr. Fatma Barbarosoğlu

Dört çocuklu bir ailenin ikinci çocuğu olarak 1962’de Afyon’da doğdu. Lise son sınıfa kadar İstanbul’da sürdürdüğü eğitimini Afyon Lisesi’nde tamamladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi felsefe bölümünü bitirdi (1984).

“Tasavvufi Eğitimin Değerlendirilmesi” başlıklı teziyle yüksek lisans eğitimini tamamladı (1987). “Modernleşme Sürecinde Moda –Zihniyet İlişkisi” adlı teziyle sosyoloji doktoru oldu (1994). Yazarlar Birliği tarafından 2000 yılında yılın hikâyecisi seçildi.

Evli ve iki çocuk annesi.

Yayımlanmış Eserleri; Moda ve Zihniyet (İnceleme, 1995), Acı Deniz (Öykü, 1996), Sözün ve Sükûtun Renkleri (Deneme, 1998), Gün Akşamsızdır (Öykü, 2000), Senin Hikâyen (Öykü,

2001), Kamusal Alanda Başörtülüler (Söyleşi, 2000), İmaj ve Takva (Makale, 2002), Ramazannâme (Deneme, 2002), Ahir Zaman Gülüşleri (Öykü, 2002), Otobüsname (Deneme, 2003), Okuyucu Velinimetimizdir (Deneme, 2003), Bahçeler

Dr. Fatma Barbarosoğlu

Sokaklar (Öykü Seçkisi, 2003), Hiçbiryer (Roman, 2004), İki Kişilik Rüyalara (Öykü, 2005), Şov ve Mahrem (İnceleme, 2006), Fatma Aliye: Uzak Ülke (Roman, 2007), Medyasenfonu (Roman, 2008), Cumhuriyetin Dindar Kadınları (Sözlü Tarih, 2009), Son On Beş Dakika (Roman, 2011), Sözüm Söz (Söyleşi, 2012), Rüzgâr Avı (Öykü, 2013), Hayat Teselli Olmaktır (Deneme, 2016), Mutluluk Onay Belgesi (Öykü, 2017), İçimdeki Sazlar Başka Söz Başka (Öykü, 2019), Hakikat İncinmesin (Roman, 2020).

Nazife Şişman

1963'te Gerede'de doğdu. 1984'te Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi Bölümü'nden mezun oldu. 1997'de İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde "Birleşmiş Milletler Kadın Politikası" konulu teziyle yüksek lisans eğitimini tamamladı. İngilizceden Türkçeye eserler tercüme etti. Martin Lings'in *Hz. Muhammed'in Hayatı*, Seyyid Hüseyin Nasr'ın *İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş*, Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l Kur'an* adlı eserleri bunlardan bazıları. Çalışmaları, kimlik siyaseti, kültürel karşılaşmalar, gündelik hayat, beden sosyolojisi, dijital kültür gibi konularda yoğunlaşmakta.

Yayımlanmış Eserleri; Global Konferanslarda Kadın Politikaları (1996), Anlatılmamış Öyküler (Derleme, 1998), Kamusal Alanda Başörtülüler (Röportaj, 2000), "Emanet"ten "Mülk"e: Kadın, Beden, Siyaset (2003), Küreselleşmenin Peçesi İslam'ın Peçesi (2005), Harf Harf Kadınlar (Editör, 2008), Günün Kısa Tarihi (2008), Başörtüsü: Sınırsız Dünyanın Yeni Sınırı (2009), Yeni İnsan: Kaderle Tasarım Arasında (2011), Dijital Çağda Müslüman Kalmak (2016), Hayatın Sırları ve Sınırları (Editör, 2019).

XXI. Yüzyılda Ebeveyn Olmanın Güçlüklerine Dair

Fatma Barbarosoğlu “Gençlik icat edilmiş bir kategoridir” diyenlere nazire olarak ben de postmodern ebeveynler tüketirken tükenen, tamamlanamamış, tamamlanmaması öngörülen bir kategoridir diyorum. Postmodern ebeveynler, tamamlanmaya muhtaç kalacak diye düşünüyorum. Sen ne düşünüyorsun bu konuda?

Nazife Şişman Felsefi mânada ya da ontolojik mânada tam olmayı, yani kemale ermeyi kastetmediğini düşünerek ve modern risk/tüketim toplumunun tedirgin bireyi zemininde sorduğunu varsayarak cevaplayacak olursam... Ebeveynliğin ideal formuna bir türlü ulaşmamak, postmodern anne-babaların kaderi sanki. İdeal ebeveynlik modelleri sürekli değişiyor, çocuğun “pedagojik ihtiyaçları” neredeyse geometrik hızla artıyor, kapitalist sistem iyi anne baba olmak için satın almanız gereken yeni bir nesne sürüyor pazara, hemen her gün... Anne babalar bu hızlı değişime, modalara ve taleplere uymakta zorlanıyorlar ve bir türlü tam olamıyorlar. Babasının “çocuğunu seven beşikte” anlayışı ile kurduğu hiyerarşik ilişkiyi reddedip pedagoğların “çocuğunuzla arkadaş olun” direktifini gerçekleştirmeye çalışan bir baba, birdenbire “Anne-baba olun, arkadaş değil!” diyen yeni bir pedagojik anlayışla karşılaşılıyor. Anne babaları gibi olmak istemeyen, babaların babalığını “doğru ve pedagojik” bulmayan genç anne-babalar ya sosyal medyada onlara yol-yöntem pazarlayan “insta-anne-babalar” a ya da daha çok nesne satın alarak iyi anne-baba olunacağını 25. kareye yerleştiren reklamlara teslim oluyorlar. Çizilen ideale ulaşmamamın,

Nazife Şişman

tam olmamışlık duygusunun beslediği bir tedirginlik hâkim postmodern ebeveynlere.

Bu tespitte mutabık olduğumuza göre, “Daha önceki dönemlerde ebeveynler tamamlanmış mıydı?” sorusu üzerinden yol alabiliriz diye

düşünüyorum. Sorum şu: “Bizim zamanımızda böyle sorunlar yoktu” diyen eski kuşak yargılayıcılığına teslim olmadan, kuşaklar arası bir karşılaştırma yaparak anlayabilir miyiz, bugünkü “ebeveynlik yükü”nü?

F.B. Daha önceki kuşaklar için, “tamamlanmamışlık” üzerinden değil, “kemale ermek” üzerinden iz sürmek gerek. Tamamlanmamışlık/eksiklik/yetersizlik. Kemale ermek, dünyayı ve ahireti içeren bir kavramdır. Ahireti kazanmak üzere dünyayı mamur etmekten sorumludur müminler. Peki bu sorumluluk, kişilerin bilincinde ve eyleminde her zaman karşılığını buluyor muydu? Elbette hayır. Öyle bir geçmiş, ancak nostaljik kes yapıştırlar eşliğinde, bugünden geriye inşa edilebilir. Fakat toplumun tamamının mutabık olduğu anlayış, evlatların, kâinattaki canlıların ve bedenimizin bize emanet olduğu kabulüne dayanıyordu. Her meşrep, mizaç emanet algısını elbette kendi kapasitesine göre anlıyordu. Emanet şuuru sorumluluk almayı şart koşar. “Bizim zamanımızda böyle şeyler yoktu” diyen kuşak, günümüzün çocuklarının çok fazla şımartıldığını düşünerek kuruyor bu cümleyi. Haklılar mı? Bence haklılar. Merhum Fethi Gemuhluoğlu devrin ruhunu veledşâhi olarak özetlemişti. Çocuğunu şımartan her ebeveyn, ekonomik maliyetle birlikte aynı zamanda kendi çocuklarının memnuniyetsizliğini de talep etmiş oluyor. O halde bu verimsiz alışverişi yapmaya niye devam ediyor ebeveynler?

Günümüzde aile içi sorumluluk alanı, tüketim kodları ile belirleniyor. Halbuki tarım toplumunun üretim şartları, dört yaşındaki çocuğu bile sorumluluk sahibi yapar. Kazları güdecektir mesela. Dolayısıyla “dün öyleydi, bugün böyle” diyerek keskin ayırımlar üzerinden çocuk eğitimini tartışmak yerine, belirli kavramlar üzerinden tartışmanın daha verimli olduğunu düşünüyorum. 1950'lere kadar toplumdaki bireylerin kentte ve köyde ne yapacağı belliydi. Yapılacaklar konusunda toplumsal mutabakat vardı. Çünkü hayatın evreleri bu kadar çeşitlenmemişti. Toplumsal mutabakat, sorumluluk ve dayanışma üzerinden yürütülüyordu diye düşünüyorum.

N.Ş. Evet, kadının, erkeğin, çocuğun yetişkinin hayatında, üzerinde mutabakat sağlanmış sorumluluklar ve görevler belirleyiciydi, modernleşme-kentleşme öncesi dönemde. Türkiye’de, senin de ifade ettiğin üzere, 1950 öncesine kadar tarım toplumunun iş bölümü geçerli olduğu için, hane halkı yediden yetmişe üretim sürecine katılıyordu. Çocuklara da yaşları nispetinde sorumluluklar veriliyordu. “Kız anadan öğrenir bohça düzmeyi, oğlan babadan öğrenir koyun yüzmeyi” atasözünün geçerliliğini koruduğu bir “eğitim” ya da “büyüme” süreci vardı. Ama artık tarım toplumunun iş anlayışı zeminini kaybetti, hatta sanayi toplumunun çocuk iş gücünden istifade eden anlayışı da evrensel kabuller dışında. Artık çocukların çalışması, suç kabul ediliyor. Gerçi merdiven altı tekstil atölyelerinde, Afrika’daki madenlerde, Nepal’deki dokuma tezgâhlarında küçücük çocuklar çalışıyor (Bu konu, üzerinde ayrıca konuşulmayı hak ediyor). Ama genel kabul ve yoksulluk sınırının üstündekiler için hâkim uygulama, çocuklara üretime dönük bir sorumluluk verilmemesi yolunda.

Bu konuda çok çarpıcı bir tecrübeden haberdar olmuştum. Devletin baktığı kimsesiz çocuklara gönüllü hamilik yapan bir arkadaşımızdan, yanlış hatırlamıyorsam, birlikte dinlemiştik. Çocuklar ve sorumluluk bahsine en uç örnek olduğu için burada zikretmeyi anlamlı buluyorum. Söz konusu çocukların kişisel bakımları haricinde bir çöpe bile dokunmadıklarını, yataklarını toplamak, bulaşığı yıkamak gibi herhangi bir talebin bile hemen yetkililere şikâyet konusu olduğunu aktarmıştı.

Orta ve üst sınıf ebeveynlerin çocuklarına hiçbir sorumluluk vermemesinde bu kabulün etkisi ne derece bilmiyorum. Ama evlerde bir şey üretilmediği, evler üretim birimi olmadığı, sadece tüketim merkezleri olduğu için de artık çocuklara yapacak bir iş, bir sorumluluk düşmüyor, diyebilir miyiz?

F.B. Evler yeniden üretim merkezi haline gelecek mi? Bu sorunun cevabı dijital kültür üzerinden kendini göstermeye başladı. Sosyal medyaya yüklenen videolar ile, dünya çapında fenomen haline ge-

len her yaştan “youtuber” ile evler henüz, Alvin Toffler’in 1970’lerde bütün dünyayı “sarsan” kitabı *Şok*’ta öngördüğü üzere “elektronik köşk” haline gelmedi. Bazıları için evet “elektronik köşk” öngörüsü gerçekleşti. Elektronik köşke giden yol, sosyal medya üzerinden gerçekleşiyor. Ayda yüzbinlerce lira kazananların hikâyesi ile her yaştan insan, her gelir düzeyinden, her eğitim seviyesinden insan videosunu yükleyerek “takipçi” toplarken, herkesin her şeyi YouTube üzerinden öğrendiği sanal sosyalleşme mecraları devreye giriyor. Artık ne anneler kızlarına ne babalar oğullarına bir şey öğretebiliyor. “Her evin soğan doğrayışı başkadır” sözünün bugünkü iz düşümü, her yemek kanalının soğan doğrayışı ve bıçağı farklıdır anlayışına evrildi. Aşçılık bile artık zanaat değil, bir performans mesleği. Dolayısıyla kuşaklar arası aktarım keskin bir şekilde kesintiye uğruyor. Aile değerleri kitabî olarak öğrenilmez, bir iş yaparken öğrenilir. Evlerde bir şey üretilmiyor, evet, ama evlerde her şey çok hızlı tüketiliyor. Ebeveyn olmanın ağır yükü burada başlıyor diye düşünüyorum.

N.Ş. İnsanların sadece tüketici olacakları bir gelecekte değer aktarımı nasıl olacak sorusu, sadece ebeveynlerin yükü olmamalı. Bu bütün toplumu ilgilendiren bir sorun. Ama biz ebeveynler üzerinden bakalım mevzuaya. Evde üretim olmadığı için birlikte iş yapma imkânı olmayan ebeveynler, sorumluluk üzerinden adamlığı öğretebilecek mi çocuklarına? Nasıl? Bu noktada Silikon Vadisi patronlarının çocuk yetiştirme tercihlerini hatırlayalım. Çocuklarına akıllı telefon ya da tablet vermeyip, iğne, iplik, kâğıt, kalem, tahta, taş ve çamurla hemhal olabilecekleri, bizzat elleri ile bir şeyler üretebilecekleri imkânlar hazırladıkları ile ilgili bir yazı okumuştum. “Ağzında altın kaşıkla doğanlar” taşla toprakla meşgul olurken, dijital çağın proleterleri, açtıkları YouTube kanalı üzerinden voleyi vurma ümidiyle sanal alemde ter döküyorlar. 2019 yılında 8 yaşındaki bir çocuğun, YouTube kanalından milyonlarca dolar kazanmış olduğunu ballandırarak anlatan haberler karşısında ebeveynler ne yapabilir?

Üst ve üst orta sınıf ebeveynler, çocuklarını eğitmek için kurs kurs gezmek zorunda kalıyorlar. Çünkü ebeveynin sorumluluk alanı gün geçtikçe genişliyor. Ebeveynin sorumluluğunun ne olduğu, neleri içerdiği meselesinde bir karmaşa hâkim. Bundan elli yıl önce çocuğunun karnını doyurup üstünü pak tutan bir anne görevini yerine getirmiş kabul ediliyordu. Çünkü “anası kızına taht kurmuş baht kuramamış” denirdi. Yani çocuğun geleceğini/kariyerini planlayıp gerçekleştirmek ebeveynin sorumluluğu dâhilinde değildi. Ama bugün ebeveynler pedagojik anlayışların baskısı altında ne yapacaklarını şaşırılmış durumdalar: Şöyle yaparsam travma olur, böyle dersem psikolojik baskı olur düşüncesi, doğal davranmayı imkânsızlaştırıyor. Ya da mesela, her çocuğun dışa dönük, özgüvenli olması, kendini çok rahat ifade etmesi ideali... Bunu gerçekleştirmek için çocukların şımarık, bizim gibi eski kuşakların “edepsiz” diyeceği tutum ve davranışlarına aşırı anlayışla yaklaşıyor ebeveynler. Çocuğun ruh dünyası, ayrıntısıyla idrak edilip yönetilebilecek bir proje, şekillendirilebilecek bir hamurmuş gibi...

F.B. Bizim dönemimizde her çocuğun kendi fitratı, meşrebi ve mizacı ile doğduğu kabul edilirdi. Çocukların doğasını değiştirmeye çalışmamak, onların kendi kapasiteleri içinde varabilecekleri noktaya doğru hasarsız yol almalarını sağlamaktı, ebeveyne düşen sorumluluk. Öyle değil mi? Ama bugün bu anlayış blogger anneler ile bozulup çürütülüyor. Genç anneler kendi annelerinin tecrübelerinden değil, kendi kuşağından bir blogger annenin tecrübesinden feyz almaya çalışıyor. Neden böyle? Geçmişin değil, hemen şimdinin, şu anda olmakta olanın tecrübesine talip genç anneler. Bu çok anlaşılabilir bir durum. Nereye kadar? Blogger annenin yazdıklarının birebir gerçeği yansıtmadığı, bir kurgu/ideal anne yapısı içinde olduğu kabul edildiği sürece. Ama şöyle bir sorun çıkıyor blogger anneler üzerinden. Birbirine tamamen aykırı, birbirine taban tabana zıt paylaşımlar arasında kafası iyice karışıyor genç annelerin. Bir tarafta kendisinin ne kadar iyi, mükemmel, eğlenceli anne olduğunu iddia eden, paylaştığı videolar ve fotoğraflar üzerinden takipçilerini kendi hikâyesine dâhil eden “blogger anne”ler var; di-

ęer tarafta ne kadar rahat olduğunu, çocukların evin duvarlarını boyamasına izin verdiğini, çocuklara hiç dokunmadan onları huda-yinabit otlar gibi büyüttüğünü iddia eden blogger anneler var. İki-si de değil. Günümüzün en büyük sorunu, kıvam tutturmak. Doğru olan ortayı bulmak. Cemiyet bu konuda annelere hiç yardımcı de-ęil. Tüketim kültürü bir taraftan çekiştiriyor; başarılı evlat beklen-tisi içinde olan babalar bir taraftan çekiştiriyor; bütün ev ödevini annelerin sırtına yükleyen eğitim sistemi bir taraftan çekiştiriyor. Ortaya bir kaos çıkıyor dolayısıyla. Sınıf öğretmenlerinin tamamı WhatsApp veli guruplarından dertli. Veliler kendi aralarında kıran kırana bir mücadele veriyor.

N.Ő. Veliler diyorsun, ama aslında veliler hep anneler. Veliler arası mücadele bugünkü kadar kıran kırana seyretmese de ilkokul dö-nemi 2000'lerin ilk yıllarına rastlayan en küçük kızım da bir baskı ve denetim süreciyle mücadele ettiğimi hatırlıyorum. Evde okuyup yazan, mesai tanımlı bir işi olmayan bir anne olarak veli toplan-tılarına minimum katılım dışında sık sık okula gelmediğim, veli sosyalleşmelerine dâhil olmadığım için "ocuğu ile yeteri kadar ilgi-lenmeyen anne" profili üzerinden yargılandığımı hatırlıyorum. "a-lışan anne" olsam başka bir kategoride değerlendirilecektim. Bu bir şekilde hissettirildiğinden kızımı da geçici olarak etkilemişti. Ama sonrasında çocuğu ile ilgilenmenin başkalarına gösterilebilir bir şey olmadığımı anlamış olmalı ki "öğrenilmiş" şikâyetlerinden vazgeçmişti.

Günümüz anneleri sosyal medya sebebiyle daha fazla denetime açık. Zaten bahsettiğin blogger annelerin sergilediği "annelik de-neyimi" ile yarışmak mümkün değil. Genç anneler bunu bilseler de bir şekilde baskı hissediyorlar. Anlamak için karşılaştırılmış diye soruyorum. Eskiden ailedeki büyükler ve bazı yaşlı kadınlar da denetlerdi genç anneleri. Şöyle yaparsan şöyle olur diye tavsiyede de bulunurlardı. Bugün farklı olan ne? Eskiden de denetim var idiyse, şimdi neden genç annelerin kendilerini hep başarısız his-setmelerine yol açıyor?

F.B. Biliyorsun ben evde çalışan bir anne oldum. Senin yaşadığın denetimin tam zıt versiyonunu yaşadım. Sınıf annesi denen nevezuhur bir yapı var okullarda artık. Çocuklar ile değil, anneler ile ilgilenen. Anneleri rekabete örgütleyen nevezuhur bir kurum; “sınıf anneliği”. Sanıyorum özel okullardan çıkan bir “kariyer”. Sınıf anneleri, tecrübesiz sınıf öğretmenlerinin kafasına çalışan anneler/çalışmayan anneler kategorisini inşa edip oradan kendilerince bir “yönetim biçimi” icra ediyor. Gerek sınıf annelerinde gerek blogger annelerde gerekse geçmişin “dediğim dedik öttürdüğüm düdüğüm kayınvalide”lerinde aynı damar var. Muhatabını ezerek yönetme hastalığı. Eskiden anneler daha küçük ölçekli bir baskı altındaydı. Şimdi baskı küresel boyutlarda. Annelik fitrî bir özellik olmaktan çıkarak “ideal anne”, “en sevilen anne”, “en eğlenceli anne” yarışına dönüştü. Annelik fitrî bir durumdur. Eğlence esaslı değil, şefkat ve merhamet esaslıdır. Şefkat ve merhamet, sadece kendi çocuğumuza gösterdiğimizde değil, kâinattaki bütün çocuklara göstermeye niyet ettiğimiz zaman yerini bulur. Kendi çocuğumuza gösterip diğer çocuklardan esirgediğimiz “itina”nın adı, şefkat ve ilgi değil, bencilliktir. Büyükleme verdiği nasihat gençlerin kulakları tıkalı diyeceğim de... O değil aslında. Bir önceki kuşak yeni kuşağa nasihat vermektan korkuyor. Hayatın hızı ve değişimi karşısında eski kuşak geri çekiliyor. Hata yapmaktan aşırı korkan büyük ebeveynler var artık.

Veliler hep anne dedin ya... Oradan hareketle şöyle bir şey düşündüm: Babaların katıldığı, çoğunluğunu babaların oluşturduğu veli toplantılarının gündemi nasıl olurdu?

N.Ş. Bu soru üzerinde şöyle bir düşündüm, hemen ve kolaylıkla cevap veremeyeceğimi hissettim. Kendi üzerimden fikrimi yürüttüğümde, babamın kaçınıcı sınıfa gittiğimi karıştırdığını hatırlıyorum. Eşim de okul başarılarını ve devamlılıklarını yakinen takip etse de lise ve üniversite mezuniyet töreni hariç çocukların okullarına pek gitmemiştir. Kızımın lise döneminde her veli toplantısına birlikte katılan bir çift vardı. Baba öğretmendi, anne pek konuşmadığı için eğitim ve meslekî durumunu bilmiyorum. Ve baba sürekli çocuk

doktoru ağzıyla “Biz o konuyu çalıştık, bize bu konuda daha fazla test verseniz” diye konuşuyordu. Onun yakın ilgisi, babalığından ziyade öğretmenliği ile alakalıydı diye düşünüyorum. “Anneler ve çocuk eğitimi”ne dair epey yekûn tutan bir külliyat oluşmuşsa da babalar ve çocuk eğitimi mevzusu kıyıda kalmışa benziyor.

Her ne kadar “proje çocuk” konusunda hep anneler gündemdeyse de ben babaların başarı odaklı olma hususunda annelerden daha ileri olacakları kanaatindeyim. Bir veli toplantısına gitseler, çocuklarını sadece aldıkları notlar üzerinden değerlendirmekten başka bir şey gelmezdi ellerinden. Zaten bu herkes için geçerli. Hızlı bir hayat, şu yaşadığımız. Kimsenin ince şeyleri düşünmeye vakti yok. Değerlendirme kriterleri sayılar ve imajlar. Hangi okula gidiyor? Kaç puan aldı? Hem koşup hem obua çalabiliyor mu? İş hayatının, kapitalist sistemdeki mücadelenin daha fazla içinde olduklarından babaların, çocuklarını o hayatın içinden bakıp değerlendirme ihtimalleri daha yüksek, belki de. Yanlış mı düşünüyorum?

F.B. Estağfurullah. Yanlış düşünce dediğimiz nedir? Yanlış bakış açısından verileri eksik değerlendirme mi? Emin değilim. Ama senin görüşlerine tamamen katılıyorum. Toplum olarak verileri eksik değerlendirdiğimizi, yanlış yerlerden eklenti yaptığımızı düşünüyorum diğer taraftan. Mahalle hayatı, yani çıkmaz sokak içinde yan yana dizilmiş evlerde, geçim ekonomisi etrafında şekillenen ilişkiler ağı merkeze alınıyor ve bugün o tür ilişkilerin sürmüyor olmasının bütün faturası kadınlara çıkarılıyor.

İttifak meselesine geri dönmek istiyorum müsaadenle. Nohut oda bakla sofa evlerde, bir yatakta iki çocuğun, bazen daha çok çocuğun yatırıldığı odaların gece düzeni ile gündüz düzeninin tamamen farklı olduğu günlere gidelim. Odaların gece ile gündüz düzeni neden farklı? Bütün eşyalar kenara çekilerek ortaya yer yatağı yapıldığı için. Çocuklar neredeyse yataklarından kalkar kalmaz sokağa çıkar. Yaz kış. Kışın çıkıldığına dair şöyle bir delilim var. Tapsımış çamur toprağın üzerinde çivi oyunu oynanırdı. Kış günleri kız çocukları sokağa daha az çıksa da erkek çocukları yağmurda ve karda

bile, eğer fırtına tipi yoksa sokakta oynardı. Yarım gün okul. Ev ödevi haftada bir iki gün. Dolayısıyla sokağa çıkmak için engin bir zamanı olurdu çocukların. Sokakta oynarken karnı acıkan çocuklara anneler sırayla sana yağlı ya da salçalı ekmek dağıtırdı bir tepsinin içinde. Baba o dönemde de sabah işe gider akşam eve gelirdi. Ama babalar bir otorite gölgesi olarak “Akşam eve gelince bunun hesabını babana verirsin” ikazları üzerinden gün boyu mahallede, evde varlığını sürdürürdü. Ebeveyn arasındaki ittifak televizyon ile yavaş yavaş bozuldu. Ekranlar üzerinden başka hayatlar devreye girdi. Başka hayatlar, başkalarına ait buyrukları getirdi. Tüketim ekonomisi ile hayatın anlamı üzerindeki bütüncül bakış da değer kaybına uğradı. Mimari değişti, sokaklar değişti, evler nohut oda bakla sofadan çıkıp genişledi. Evin genişlemesi, daha fazla eşyaya yer açarak ev içine ferahlık getirirken çocukların ve gençlerin özgürlük alanını daralttı, çünkü çocukların sokağa çıkma hürriyeti kalmadı. İşte bu noktada günümüz annelerini çileden çıkararak “çocukları meşgul etme mesaisi” başlamış oldu.

N.Ş. Evler genişledi, ama sokaklar daraldı. Sonrası... Küçük yaştan itibaren çocuğu birtakım nesnelere/oyuncaklarla oyalama ya da zekâsını, merakını besleyen etkinliklerle kaliteli zaman geçirmesini sağlama vazifesi, canhıraş bir çabaya, bıktırıcı ve tüketen bir sürece dönüştü. Bu mesai, günümüz annelerini neredeyse tükenmenin eşiğine getiriyor. Sen çocuğunu meşgul etmek için ne yapardın? Çocuğun “Canım sıkılıyor” dediğinde tavrın ve tepkin ne olurdu?

F.B. İlk çocuğumda günümüzün annelerinin yaşadığı sıkıntıları ben de yaşadım. Geriye dönük baktığımda davranışlarımı analiz ediyorum ve geç kalmışlık ve ertelenmişlik halinin, annede yoğun bir suçluluk oluşturduğunu düşünüyorum. Özel hikâyemi, tecrübe barındırdığı için naklediyorum. Şöyle ki: Doktora öğrencisi iken evlendim. Tezimi aldım; tezim ile ilgili henüz mesafe kaydedememişken oğlum dünyaya geldi. Kaydımı dondurdum. Fakat acemi bir anne olduğum için ya da oğlumun fitratından kaynaklı bir durumdu bilemiyorum, geceleri hiç uyumayan bir bebek ile zorlu geçen birkaç yılım oldu. Sabah dokuz gibi oğlumu pusetin içine

yatırıyor, Suadiye'den Bostancı'ya kadar bütün sokaklara gire çıka dolaşiyor, saat 11-12 gibi eve geliyordum. Oğlum dokuz aylıkken yürüdü. Onu daima meşgul etmek zorundaydım. Kendisini oyalaayan bir çocuktuktu, ama yanında oturmak şartıyla. Annemin, kardeşlerimin çok desteğini gördüm bu aşamada.

Kızım dünyaya geldiğinde oturmuş bir düzenim vardı. Doktoram bitmişti. Oğlumun sayesinde öykü yazmaya başlamıştım. O kadar saat sokaklarda dolaşınca ister istemez sosyolojik makale değil, gözlemlerimi öykünün sırtına yükleyebildim. Arkadaşımın yengesi hafta içi her gün saat 9-12 arasında geliyor, o kızım ile ilgilenirken ben okuyor ve yazıyordum. Ya da günlük işlerimi yapıyordum. Özel olarak kızımı meşgul etmeye hiç çaba sarf etmedim. Üç yaşından sonra sokağımızdaki yuvaya gitmeye "karar verdi". Orada "can sıkıntısı" nı öğrendi. "Benim canım sıkılıyor" dediğinde uzun uzun yüzüne baktım, "Akıllı kızların canı sıkılmaz. Sadece aptallar kendilerini meşgul edemezler" dedim. Bir daha "Canım sıkılıyor" demedi. Kızım sakın bir bebektir. Evde olmayı sevdi. Çocuklara verilecek en büyük eğitimin evi sevmeyi, kendini meşgul etmeyi öğretmek olduğunu düşünüyorum.

N.Ş. Çevremde gördüğüm genç annelerin en büyük dertlerinden biri, çocuklarını meşgul etmek. Torunları olduktan sonra beni en çok rahatsız eden şeyin "canım sıkılıyor" şikâyeti olduğunu fark ettim. Çocukken biz sıkılmaz mıydık? Sıkılırdık her halde ki "Sıkı can iyidir, yerinden çıkmaz" diye mukabele edilir ve şikâyet etmemize izin verilmezdi. Benim özel hikâyem biraz nevi şahsına münhasır olduğu için kendi çocuklarımı meşgul etmekte çok zorlanmadım. Bir aile apartmanında oturuyordum. Çocuklarımla, yaşıtı kuzenleri ile bir bahçeyi paylaştığı, sokak oyunları oynayabildiği bir ortam vardı. Babaanne ve anneannelerinin, parka götürmekten Kur'an öğretmeye pek çok konuda elleri üzerlerindeydi. Bu avantajlara sahip olmayan, bir apartman dairesinde, bahçelerin güvenli olmadığı bir sokakta, 7/24 çocuğu ile dip dibe zaman geçirmek zorunda olan günümüzün genç annelerine, "bizim zamanımızda" diye başlayan cümlelerle ahkâm kesemeyeceğimin farkındayım. Ama

değişenler ve değişmeyenleri tespit edebilirsek, kuşaklar arası tecrübeden istifade edebiliriz diye düşünüyorum.

Evi sevmeyi, kendini meşgul etmeyi öğretmenin çocuklara verilebilecek en iyi eğitim olduğunu söyledin. Çocuklarımı büyütürken gözlemlediğim, daha doğrusu bugünden bakınca tespit ettiğim şey şu: Serbestçe bir şeylerle oyalanmalarını beklemek yerine zamanlarına sınırlar çizmek, oyunlarına kıymet, yaptıkları işlere de anlam kazandırıyor. Mesela, bahçeye çıkmadan önce şu işler tamamlanmış olacak veya küçük bir süre ezberlenecek ve ondan sonra oyuna başlanacak. Hep zamanı bölerek yönlendirdiğimi hatırlıyorum. Evdeki zamanı örgütleme noktasında bugün en önemli sorun, çocuğun ekranlarla irtibatının sınırlarını çizmek.

F.B. Senin tecrüben üzerinden iz sürebileceğimiz iki damar önemli. Birincisi çocukların büyük ebeveynler ile aynı apartmanda yaşaması, ikincisi oyun arkadaşına hiç ihtiyaç duymayacak kadar kuşatılmış bir ortama sahip olmak. Sizin aile tecrübenizi nimet haline getiren şey, büyük ebeveynlerle, elti ve görümcelerle kurulan ittifak. Çocukların eğitimi konusunda o ittifak kurulmuş olsaydı, aile apartmanı çocuklar için hatırlamak istemeyecekleri bin bir türlü baskı hikâyesinin mekânı olabilirdi. İttifak meselesi önemli. Çocuğun meşguliyeti, eğitimi konusunda, günümüzde anne ve babalar bile ittifak içinde değil. İttifakların dağılması, reklamların dili ile başlayıp giderek günlük davranış kodlarına sirayet ediyor.

Akranlarla vakit geçirmek, çocukların kişilik ve kimlik kazanmasında çok önemli. Mahalle arkadaşlığı, sokak arkadaşlığı çok önemlidir. Bu arkadaşlık geçici alanlarda bir araya gelinen “etkinlik arkadaşlığı”na benzemez. Çocuk, erken yaşlarda değer vermeyi ve eleştirmeyi/eleştirilmeyi öğrenir. Dışlanmayı tadar. Ebeveynler, ama özellikle anneler ve büyükanneler, bütün sokağın annesi ve ninesidir. Yasaklara riayet edilmesi konusunda komşular arasında da ittifak vardır. Bozulduğu olmaz mı? Olur. Çocuk yüzünden mahalleler arası kavgalar bile vardır. Onun için aşırı steril bir geçmiş

çizmenin anlamı yok. Ama sokak, dayanışmanın da rekabetin de öğrenildiği ilk alandır. Ve çocuk bunları “anasının kuzusu” olmadan öğrenmek zorundadır. “Muhallebi çocuğu” olmak makbul değildir. Kendi ayakları üzerinde durmayı en erken yaşlarda öğrenmek, kararlarını uygulamak, zorundadır özellikle erkek çocukları. Ama günümüzde herkesi kuşatan bir kararsızlık hâkim iken, ne hikmet ise çocukların eğitiminde aksayan en ufak bir noktadan, neredeyse toplumun tamamı, anneleri mesul tutuyor.

N.Ş. Buraya temas etmen çok isabetli oldu. Sosyal hayatta ve ilişkilerde, gündelik hayat süreçlerinde pek çok şey değişmişken çocukların eğitiminde görülen hemen her aksaklığın tek sorumlusu olarak annelerin görülmesi, genel bir kaçış. Kadınların çalışma hayatına girişı ile bir suçlama ve suçluluk psikolojisi de ilave oluyor bu mesuliyet vurgusuna. Bu konuyu, özellikle muhafazakârların “annelik ve çocuk eğitimi”ne yaptığı vurgu üzerinden daha net görebiliriz. Günümüzde kadınların çalışma hayatını tercih ettikleri ve kamusal alanda var olmaya çalıştıkları için “annelik” sorumluluklarını yerine getiremedikleri ve bu sebeple “neslin heba olduğu” şeklinde dile getirilen bir şikâyet/tespit var. Bu şikâyetin gerekçeleri konusunda hemen herkes mutabık. Kimlik, kişilik gelişiminden okul başarısına, akran zorbalığından dijital bağımlılığa dek pek çok sorunla karşı karşıya çocuklarımız. Ama bu sorunların tek sebebinin annelerin çalışması ya da yeterince ilgilenmemesi, tek çözümünün de annelerin evde oturup hayatlarını çocuklarına vakfetmeleri olmadığını görmek istemiyor çoğu kişi. Tek sebebe indirgeme kolaycılığı pek çok toplumsal sorunda olduğu gibi burada da karşımıza çıkıyor. Bunun sonucu ne oluyor peki? Ya bireysel başarının önemsendiği bir toplumsallıkta çocukları için her şeyden vazgeçen anneler, aşırı gerginlikle, bütün başarı ideallerini “proje çocuk”larda gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Böylece doku bozuluyor. Çalışan annelerse ya çocuğu kariyer basamaklarında bir engel olarak gören yaklaşımı benimsiyor ya da çocuğuna yeterince zaman ayıramamanın suçluluğu ile ağırlaşan bir hayat yaşıyor. Ve bu tutumlar da çocuğa yerini bulamamışlık duygusu olarak geçiyor.

Ciddi bir meseleyle karşı karşıyayız, ama ne yazık ki sükûnet ve ciddiyetle tartışmıyoruz. Halbuki, mesela, annelerin ve babaların çalışma şartlarını, çocukları önceleyecek şekilde nasıl düzenleyeceğimizi, çocukların akranlarıyla karşılaşacakları doğal ortamları nasıl tesis edeceğimizi tartışmalıyız.

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi adına bu ufuk açıcı ve keyifli söyleşi için sayın Dr. Fatma Barbarosoğlu ve Nazife Şişman'a teşekkürlerimizi sunarız.